

Píše Markéta Balcarová

(E*forum, 10. 10. 2018)

Sborník **„Mir hat immer die menschliche Solidarität geholfen.“ Die jüdischen Autorinnen Anna Seghers und Lenka Reinerová** (2016, „Vždycky mi pomohla lidská solidarita.“ Židovské autorky Anna Seghers a Lenka Reinerová, vyd. Viera Glosíková, Ilse Nagelschmidt, Sina Meißgeier) zahrnuje celkem devět příspěvků studentů z Prahy a Lipska, které vznikly na základě meziuniverzitní kooperace a workshopů vedených **Vierou Glosíkovou**, vedoucí katedry germanistiky na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy, a profesorkou německé literatury na univerzitě v Lipsku **Ilsou Nagelschmidt**. Příspěvky se týkají autorek, které se osobně znaly, obě měly židovské kořeny, komunistické přesvědčení a podobné osudové linie (postihlo je vyvraždění rodinných příslušníků a nucený exil v Mexiku za druhé světové války).

V popředí literárních analýz stojí román *Transit* (1943, *Transit*) od Anny Seghers a povídka Lenky Reinerové *Die Schiffskarte* (2000, *Lodní lístek* – první verze povídky vyšla již v roce 1962), texty, které pojednávají o exulantech čekajících za druhé světové války v Marseille na vybavení dokumentů potřebných k emigraci do zámoří. Sborník obsahuje celkem devět studií rozčleněných do tří sekcí s názvy *Text und Kontext* (Text a kontext), *Existenz- und Identitätsproblematik* (Problematika existence a identity) a *Sprachreflexionen* (Jazykové reflexe). Příspěvky sborníku přitom jednak hledají a analyzují paralely mezi oběma díly, jednak se věnují vybraným aspektům jednoho z nich. Studie k povídce *Lodní lístek* přitom nabízí mnohé nové interpretační postřehy a odhalují nová literárně historická fakta. Oproti tomu se jeví interpretace k *Transitu* na mnoha místech jako zjednodušující, v některých případech shrnují existující poznatky ke zkoumanému aspektu románu, jindy je dostatečně nezohledňují. Čtenář tak snadno nabude dojmu, že *Transit* patří k víceméně neprobádaným textům Anny Seghers. Některé příspěvky, jež si kladou za cíl analyzovat paralely mezi *Transitem* a *Lodním lístkem*, pouze mapují motivicko-tématické shody a rozdíly a neskýtají žádný interpretační přínos. Studie Lenky Volfové *Rollenspiel – Die Suche nach der Identität* (Hra s rolemi – hledání identity) takto srovnává charaktery hlavních mužských postav, Julia Behrend odhaluje ve své stati *Die weiblichen Figuren – eine Analyse* (Ženské postavy – analýza) rozdíly v povahových rysech ženských protagonistek. Postřehy k románu *Transit* lze každopádně chápat v celé knize – ať ve studiích, které se soustředí pouze na něj, nebo v komparacích s povídkou *Lodní lístek* – spíše jako impulsy k hlubšímu pochopení textů Lenky Reinerové, které mají s texty Anny Seghers nemálo společného.

K pozoruhodným patří příspěvek Nicolle Schiller a Franze Schollmeyera s názvem

Cafés im Exil und ihre Bedeutung im Leben und Werk von Anna Seghers und Lenka Reinerová (Kavárny v exilu a jejich význam v životě a díle Anny Seghers a Lenky Reinerové). Autoři zde docházejí k závěru, že kavárny mají v obou textech symbolickou funkci (ve smyslu Pierra Nory) a jsou alegorií společnosti exulantů za druhé světové války. Kavárny jsou svébytným pojítkem mezi emigranty a představují aporický moment mezi setrváním a emigrací.

Do druhé sekce *Problematika existence a identity* patří například studie *Bruchstückhafte mythische und märchenhafte Elemente in Transit von Anna Seghers und in Die Schiffskarte von Lenka Reinerová* (Fragmentární mytické a pohádkové prvky v *Transitu* od Anny Seghers a *Lodním lístku* od Lenky Reinerové). Studie od Karolin Bůžek má nedostatky v oblasti teoretické přípravy; teoretické uchopení mytologie je vratké a autorka neupřesňuje, s jakým pojmem pohádky ve své studii pracuje. V případě nástinu mytologických prvků u Seghers se jedná vesměs o shrnutí existujících poznatků, přičemž odkazy na sekundární literaturu ani zde nejsou vyčerpávající a jsou spíš namátkové. Autorka zcela opomíjí biblickou rovinu románu, která tvoří vedle řecké mytologie důležitou součást jeho mytologického předeiva. Biblické motivy přitom rozkrývá například již Hans-Albert Walter ve své studii *Anna Seghers' Metamorphosen. Transit - Erkundungsversuche in einem Labyrinth* (Metamorfózy Anny Seghers. *Transit - pokusy o probádání labyrintu*) z roku 1984, o kterou se Bůžek ve svém článku několikrát opírá. Postavení motivu „soukromého anděla“ (Hausengel) v povídce *Lodní lístek* a dalších dvou povídkách Reinerové na roveň komplexních mytologických struktur v románu *Transit* není zrovna přesvědčivé. Každopádně je ovšem upozornění na „soukromého anděla“, který je zde jednoznačně personifikací jednoho ze znaků pevné lidské osobnosti, důležité v tom smyslu, že zkoumání uměleckého jazyka a obraznosti textů Lenky Reinerové patří k deziderátům. V popředí analýz autorčiny tvorby totiž dosud stály především biografické a historické souvislosti.

Poslední dva příspěvky v oddíle *Jazykové reflexe* se týkají jazykové problematiky. Ondřej Veselý ve svém příspěvku *Prager Deutsch und Lenka Reinerová's Schiffskarte* (Pražská němčina a *Lodní lístek* Lenky Reinerové) shrnuje rysy tzv. pražské němčiny a provádí z tohoto hlediska fonologickou analýzu zvukových nahrávek projevů Lenky Reinerové. Jedná se o první podrobnější jazykovědný popis autorčina mluveného slova vůbec, čímž je analýza jistě záslužná. Veselý ovšem vykresluje příliš jednotný a statický obraz pražské němčiny, ze kterého mu pak Reinerová nutně trochu vypadává. V závěru studie tak autor opatrně tvrdí, že Reinerová s velkou pravděpodobností v určitých aspektech mluvila přece jen jinou němčinou než německy mluvící Pražané před sto nebo dvěma sty lety. To je stejně nepřesvědčivá hypotéza jako proslulé opačné tvrzení Klause Wagenbacha: „Wenn man hören will, wie Kafka gesprochen hat, dann muss man nur der Reinerová zuhören, denn sie spricht ‚Prager Deutsch‘“ („Pokud chcete slyšet, jak mluvil Kafka, poslechněte si Reinerovou, protože ta mluví pražskou němčinou.“ Cit. podle *Närrisch an das Leben glauben. Lenka Reinerová im Gespräch mit Norbert Schreiber*. [Bláznivě věřit v život. Norbert Schreiber vede rozhovor s Lenkou Reinerovou], 2008, s. 34–35).

V příspěvku *Reflexionen zur Muttersprache und Muttermotivik in Anna Seghers' Exilroman Transit* (Reflexe k mateřskému jazyku a motivům spojených s matkou v románu *Transit*) Laura Hofmann pozoruje bipolární strukturalizaci mateřštiny jako jazyka zločinců na jedné straně a jazyka pronásledovaných na straně druhé. Ačkoli se v příspěvku nezabývá Lenkou Reinerovou, bylo by zajisté přínosné sledovat také roli mateřštiny v díle a projevech této autorky – zajímavá je například skutečnost, že v mexickém exilu Reinerová se svým blízkým přítelem a proslulým „zuřivým reportérem“ Egonem Erwinem Kischem mluvila česky, aby si navodili atmosféru rodné Prahy, jak autorka vzpomíná v románu *Hranice uzavřeny* (*Grenze geschlossen*. Berlin: Neues Leben, 1958, s. 282).

Stěžejním přínosem studentského sborníku je určité usouvztažení děl obou autorek, které deklaruje již název publikace. Na to, že je Reinerová autorkou nejen čistě autobiografických statí a vzpomínek na tzv. pražskou německou literaturu, popř. autentickým svědkem historie téměř celého 20. století, ale že jsou její beletristické texty – konkrétně právě *Lodní lístek* – texty literárně hodnotnými, upozornil v roce 2003 Steffen Höhne v encyklopedii *Lexikon der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur seit 1945* (Lexikon německy psané současné literatury od roku 1945, svazek 2, Mnichov, 2003, s. 1020 a násl., zde s. 1021): „...mit der [Erzählung *Die Schiffskarte*] [gelingt] eine epische Dimension schicksalhafter Verstrickungen in Marseille, die einen Vergleich mit Anna Seghers *Transit* nicht zu scheuen braucht“ („V ní [povídce *Lodní lístek*, M.B.] se povedlo vytvořit takovou epickou dimenzi osudových propletení v Marseille, kterou lze bez rozpaků srovnat s románem *Transit* od Anny Seghers.“). Od doby citovaného výroku Höhneho se odborná diskuse k Reinerové neposunula o mnoho dále a literárně estetickým kvalitám jejího díla se takřka nevěnovala. Sborník je tedy jedním z prvních pokusů o interpretaci povídky *Lodní lístek* nejen jako odrazu autorčiných životních zkušeností, ale také jako estetického útvaru, který je oprávněně postaven naroveň věhlasnému románu *Transit*.

Viera Glosíková / Ilse Nagelschmidt / Sina Meißgeier (Eds.): „*Mir hat immer die menschliche Solidarität geholfen.*“ *Die jüdischen Autorinnen Anna Seghers und Lenka Reinerová*. Berlin: Frank & Timme, 2016, 102 s.

www.ipsl.cz